

ність якого базується на чіткому сприйнятті виключно знакової раціонально-об'єктивної інформації (імпульси артеріального тиску, частоти серцебиття, температури тіла, потовиділення).

Судовий процес – це також сфера функціонування правових знаків як одна із юридичних практик, що максимально наближена до статусу "ігрової", символічної, знакової (чітко розписані ролі учасників процесу, інтер'єр, дії – як прояв ритуалу). Є своєрідні вербальні (жаргон) та невербальні (жести, татування та ін.) знаки й у сфері виправно-трудової системи.

Висновки. Отже, право – це специфічна функціонально зорієнтована знакова система, що поєднує як вербальні, так і невербальні знаки, які відтворюють елементи соціокультурного простору та чіткі соціально-ціннісні взаємозв'язки між ними. Немовні правові знаки формують у суспільстві загальноповживані та прийнятні знакові образи людини через її соціальний статус, професійну зайнятість, стиль життя, манеру поведінки тощо, моделюють стереотипи дозволеної та забороненої поведінки, створюють правову символіку загальнодержавного рівня. Загалом правові знаки означають, маркують, класифікують, структурують, стратифікують, ієрархізують, організовують і впорядковують правові відносини.

Використана література:

1. Лотман Ю.М. Семиосфера / Ю. М. Лотман. – СПб.: Искусство-СП, 2000. – 704 с.
2. Махлина С.Т. Семиотика культуры повседневности / С.Т. Махлина. – СПб.: Алетейя, 2009. – 232 с.
3. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса: [монография] / Е.И. Шейгал. – М.: ИТДГК "Гнозис", 2004. – 326 с.
4. Искусство татуировки [Текст] / сост. В. Д. Косулин. – СПб.: Диамант, 2005. – 288 с.
5. Руднев В.П. Энциклопедический словарь культуры XX века: Ключевые понятия и тексты / В.П. Руднев. – [Изд. 3-е, испр. и доп.]. – М.: Аграф, 2009. – 544 с.

УДК 343.3/.7

Т.П. Гусак

СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ПРИЧИНИ ТА УМОВИ МАСОВИХ ЗАВОРУШЕНЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У статті досліджено соціально-політичні причини та умови масових заворушень в Україні, встановлено їх взаємозв'язок, а також визначені основні із них. До причин можна віднести високий рівень корупції, суперечності у державотворчих процесах між суспільством і прихильниками пострадянського стереотипу правління, прагнення громадян захистити свої права "на вулиці"

через упереджене ставлення до судів, відкритість ЗМІ як четвертої гілки влади. До найважливіших умов, що сприяють масовим заворушенням, відносяться: неорганізоване проведення мітингів, здатність людського організму піддаватися впливу, доступність зброї для громадян, неадекватна відповідь силових структур на обстановку. Розглянуто сучасні теорії причин масових заворушень; проведено класифікацію причин масових заворушень відповідно до різних критеріїв та на різних рівнях їх розвитку.

Ключові слова: *масові заворушення, причини масових заворушень, умови масових заворушень, провокація.*

В статье исследованы социально-политические причины и условия массовых беспорядков в Украине, установлена их взаимосвязь, а также определены основные из них. Проанализированы социально-политические причины и условия массовых беспорядков в Украине, и установлены основные из них. К причинам можно отнести высокий уровень коррупции, противоречия в процессах между обществом и сторонниками постсоветского стереотипа правления, стремление граждан защитить свои права "на улице" из-за предвзятого отношения к судам, открытость СМИ как четвертой ветви власти. К важнейшим условиям, способствующим массовым беспорядкам относятся: неорганизованное проведения митингов, способность человеческого организма поддаваться влиянию, доступность оружия для граждан, неадекватный ответ силовых структур на обстановку. Рассмотрены современные теории причин массовых беспорядков; проведена классификация причин массовых беспорядков в соответствии с разными критериями и на разных уровнях их развития.

Ключевые слова: *массовые беспорядки, причины массовых беспорядков, условия массовых беспорядков, провокация.*

The article investigates the social and political causes and conditions of riots in Ukraine, define their relationship, and identified the main ones. The reasons include the high level of corruption, conflicts of the state building process between the public and supporters of Soviet stereotypes Board, the desire of citizens to defend their rights "on the street" because of prejudice to the courts, open the media as the fourth branch of government. The most significant conditions contributing to riots include: disorganized rallies, the ability of the human body exposed, the availability of weapons to citizens, inadequate response to security agencies on the situation. The modern theory of the causes of the riots; the classification of the causes of the riots according to different criteria and different levels of development.

Key words: *riots, the causes of the riots, the conditions of the riots, provocation.*

Наукові дослідження масових заворушень, причини та умови їх виникнення в сучасній Україні набули важливого значення. У період демократичних перетворень в українському суспільстві значного розповсюдження набули явища масового характеру, включаючи проведення різних мітингів, походів, демонстрацій тощо. Право на мирні зібрання забезпе-

чується Конституцією України, однак держава повинна запобігати тим явищам масового характеру, які заподіюють (можуть заподіяти) шкоду громадському порядку та громадській безпеці. У цьому зв'язку цілком прогнозованим є те, що з урахуванням зростаючої інтенсивності розвитку суспільства слід очікувати ескалацію масових заворушень.

Злочини проти громадського порядку та масові заворушення досліджували вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема, Ю.В. Александров, А.А. Абдульманов, Г.А. Аванесов, А.І. Алексєєв, П.П. Андрушко, Б.А. Бліндер, В.П. Власов, П.Я. Гальперін, Л.Д. Гаухман, П.І. Гришаєв, П.Ф. Гришанин, І.М. Даньшин, В.Т. Дзюба, С.Ф. Денисов, А.З. Ільєсов, Н.І. Загородников, Б.В. Здравомислов, О.С. Капінус, І.І. Карпець, О.О. Кваша, М.І. Ковальов, І.Я. Козаченко, В.С. Комісаров, О.І. Коробєєв, О.В. Куделіч, В.Н. Курдявцев, В.В. Кузнецов, В.М. Куц, І.П. Лановенко, В.А. Ломако, А.Ф. Майдіков, Г.М. Міньковський, А.А. Піонтковський, Г.І. Піщенко, Ю.Є. Пудовочкін, С.А. Старостін, А.Н. Трайнін, М.І. Трофимов, А.П. Тузов, В.І. Тютюгін, А.Є. Шалагін, П.В. Шалдирван, Г.І. Шнайдер, С.С. Яценко та ін. Проте, за часи незалежної України недостатньо уваги приділялось у кримінологічній науці визначенню соціально-політичних причин виникнення масових заворушень.

Важливим питанням є визначення соціально-політичних причин та умов масових заворушень, а також встановлення їх взаємозв'язку в контексті українського державотворення, що і є метою статті.

Важливою складовою кримінологічної характеристики масових заворушень є встановлення причин їх виникнення і умов, що сприяли цьому. Безпосередній розгляд механізму кримінально-правового впливу на злочини, що здійснюються в надзвичайних умовах, неможливий без вивчення його взаємозв'язку із природними і соціальними чинниками. На думку А. Абдульманова, знання причин та умов злочинів, скоєних у ході масових заворушень, сприяє формуванню кінцевої цілі у формі визначення основних напрямів боротьби із таким видом злочинності, планування спільних дій правоохоронних органів, удосконалення законодавчого регулювання правових методів попередження таких злочинів¹.

Проблема причин і умов злочинів є однією з центральних у кримінологічній науці, яка до цього часу не знайшла однозначного вирішення. Одні вчені (їх переважна більшість) під причинами й умовами злочинів мають на увазі якісь негативні обставини суспільного життя². Інші кримінологи (їх меншість) до причин злочинів відносять індивідуалістичні традиції, звички, інтереси й мотиви, де первинним елементом виступає мотивація

¹ Абдульманов А.А. Уголовно-правовые меры борьбы с массовыми беспорядками: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Асхат Абдутоповрович Абдульманов. – М., 1994. – С. 90.

² Курдявцев В.Н. Курс советской криминологии: Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник / В.Н. Курдявцев. – М.: Юрид. лит., 1986. – С. 212-213.

злочинів¹. Так, Н. Лейкіна пише: "До зовнішніх причин скоєння злочину належать несприятливі умови морального формування особи злочинця, а також ті умови ситуації, що викликали намір і об'єктивну можливість у даний момент скоїти злочин. Внутрішні причини полягають в соціально негативних поглядах, інтересах, відношеннях, установах, орієнтації, які зумовили вчинення суспільно небезпечного діяння"².

Причинні зв'язки є одним з різновидів детермінації, яка являє собою такий спосіб взаємодії, за якого виникнення одного явища визначається, опосередковується іншими явищами³. П.В. Алексеев вважає, що процес детермінації містить такі елементи: 1) умови; 2) діяльність (причина); 3) дія (наслідок, результат)⁴. На нашу думку, до детермінант вчинення злочину потрібно відносити лише те, що визначає виникнення явища⁵, тобто лише причини скоєння злочину.

Умови становлять сукупність тих безпосередніх чинників (факторів), від наявності яких залежать виникнення, існування, зміна або зникнення певного явища. Те чи інше явище виникає там і тоді, де й коли визріли відповідні передумови⁶. Під поняттям передумов ми розглядаємо те, що спровокувало виникнення певного процесу⁷, тобто поняття передумов буде дещо схожим на поняття умов злочину. Характерною особливістю умов є те, що вони самі по собі не можуть перетворитися на нову дійсність; вони лише роблять її можливою. "Умови, — писав Гегель, — пасивні, вживаються як матеріал для предмета і, отже, входять у зміст

¹ Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации / Н.Ф. Кузнецова. - М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. - С. 56.

² Лейкіна Н.С. Причины конкретного преступления и личность преступника в аспекте индивидуализации наказания // Н.С. Лейкіна. Преступность и её предупреждение. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1971. - С. 127.

³ Долгова А.И. Криминология: Учебник для вузов / Под общ. ред. доктора юридических наук, проф. А.И. Долговой. - М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА М), 2001. - С. 129-130.

⁴ Алексеев П.В. Философия / П.В. Алексеев, А.В. Панин. - М.: Проспект, 2009. - С. 38.

⁵ Словник іншомовних слів: за редакцією члена-кореспондента АН УРСР О. С. Мельничука. - 1-е видання, Київ: Головна редакція "Українська радянська енциклопедія" (УРЕ), 1974. - С. 529.

Універсальний словник-енциклопедія: 2-е видання, доповнене. - Київ: "Всеуито", Львів: "Атлас", 2001. - С. 1012.

Сліпущко О.М. Тлумачний словник чужомовних слів в українській мові. Правопис. Граматика. - Київ: "Криниця", 1999. - С. 309.

⁶ Парнюк М.А. Принцип детерминизма в системе материалистической диалектики / М.А. Парнюк. - К.: Наукова думка, 1972. - С. 93.

⁷ Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / [укл. і гол. ред. В. Т. Бусел]. - К.: ВТФ "Перун", 2005. - С. 1274.

Большой толковый словарь русского языка / Гл. ред. С.А. Кузнецов. - СПб.: Норинт, 2001. - С. 1101.

предмета; вони також відповідають цьому змістові і вже містять в середині себе все його визначення"¹.

Отже, певні чинники, що існують самі по собі, стають щодо зумовленого ними явища умовами. Наявність умов означає, що явище ще тільки можливе, але не може саме по собі виникнути. Ця можливість перетворюється у дійсність завдяки існуванню певних причин².

Саме активність виділяє причину зі всієї сукупності необхідних і достатніх умов виникнення якогось явища³. Причина може бути зрозуміла тільки через її наслідок, і, навпаки, природу наслідку можна з'ясувати лише через його причину, а умови виступають як чинники виникнення цих причин та способом реалізації кінцевого результату (наслідку).

Саме тому, на нашу думку, варто відрізнити причину від умови, трактуючи її як те, що виражає сутність явища і напрям його розвитку, а умову як те, що або сприяє, або перешкоджає дії причини, при цьому не визначаючи його сутності. Такої ж думки притримується й Г.Г. Зуйков⁴.

Між причинами та умовами злочинів існує тісний взаємозв'язок і взаємодія. Суть їх полягає в тому, що умови самі по собі не можуть привести до злочину, не маючи причин. З іншого боку, без наявності сприятливих умов причина не може реалізувати закладені в ній відтворюючі злочинність можливості. Проте всередині взаємодіючої системи "причини-умови" завжди зберігається якісна відмінність як в характері спричинення і обумовлення, так і в змісті самих криміногенних явищ злочинності та злочинів.

За рівнем функціонування, відповідно до діалектичного співвідношення загального, особливого і одиничного, причини та умови класифікуються на: причини та умови видів (категорій, груп) злочинів, диференційованих за різними показниками, які відносяться до скоєного або особи винних; причини та умови окремих злочинів⁵.

Безпосередньою причиною кожного конкретного злочину в ході мавових заворушень виступає складна взаємодія факторів суб'єктивної та об'єктивної властивості, а також кожної особистості та соціального середовища (обстановки). Усе це знаходить своє відображення в конкретній

¹ Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 1. Наука логики. / Г.В.Ф. Гегель: - М.: "Мысль", 1974. - С. 245.

² Міллер А. Що таке причини та умови злочинності // А. Міллер: Право України. - 2001. - № 5. - С. 89.

³ Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии / В.Н. Кудрявцев. - М.: Проспект, 2007. - С. 9.

⁴ Зуйков Г.Г. К вопросу о понятии причин преступления и условий, способствующих его совершению // Г.Г. Зуйков. Вопросы предупреждения преступности. Вып. 2. - М.: Юрид. лит., 1965. - С. 4.

⁵ Абдульманов А.А. Уголовно-правовые меры борьбы с массовыми беспорядками: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Асхат Абдугопорович Абдульманов. - М., 1994. - С. 101.

життєвій ситуації, у якій навмисно або випадково опиняється людина. Конфліктна ситуація не веде до фатальної неминучості виникнення заворушень і протиправної участі в них. Індивід, який опинився в такій ситуації, здатний діяти як під впливом криміногенних факторів, так і чинити всупереч обставинці та ухилятися від вчинення злочинних дій. "Життєва ситуація, – зазначає Ю.М.Антонян, – викликає той чи інший вчинок особи, яка діє залежно від сприйняття психікою ситуації, що склалась; взаємодіє з такими його особистісними якостями, як прагнення і орієнтації, мотиви та інтереси. І чим складніший характер ситуації, тим складніший механізм такої взаємодії. Водночас різноманітність умов людської діяльності зумовлює безліч типів взаємодії людини з навколишнім середовищем, у тому числі і з ситуацією"¹.

Масові заворушення здійснюються великою кількістю людей, які об'єднані спільним інтересом або ж групами людей, чий інтереси відрізняються і створюють, таким чином, конфліктну ситуацію. Шляхи вирішення проблеми є не тільки різними в кожного з учасників, а й можуть кардинально змінити хід дій: від мирного до агресивно налаштованого.

А отже, коли поєднується значна кількість осіб, кожен зі своїми потребами, установками, інтересами, мотивацією, то це завжди ускладнює встановлення причин та умов спільних злочинних дій.

На наш погляд, заворушення виникають на ґрунті різного роду чинників та причин у їх тісному взаємозв'язку і, таким чином, мають комплексний характер: одна, навіть серйозна причина, сама по собі не може бути достатньою для їх виникнення.

У кримінології причини та умови злочинності класифікуються за різними критеріями: механізмом дії; рівнем функціонування; змістом; природою; за суттю тощо.

На думку А.А.Герцензона, існують причини злочинності матеріального та ідеологічного характеру². Ця класифікація більш придатна для пояснення причин злочинності взагалі як соціального явища. В.М. Кудрявцев виділяє такі причини: конкретні зовнішні обставини, що спонукали особу до вчинення даного злочину; умови морального формування особистості; обставини, які сприяють досягненню злочинного результату. Види причин В.М. Кудрявцева не суперечать класифікації А. Герцензона, але є більш пристосованими до конкретного кримінологічного дослідження³.

Багатоплановість чинників виникнення масових заворушень, співвідношення особи і ситуації можуть бути досліджені лише з

¹ Антонян Ю.М. Роль конкретної життєвої ситуації у вчиненні злочину / Ю.М. Антонян: – М.: Юрид. лит., 1973. – С. 19.

² Герцензон А.А. Введення в радянську кримінологію / А.А. Герцензон: – М.: Юрид. лит., 1965. – С. 138.

³ Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации / Н.Ф. Кузнецова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – С. 48.

урахуванням усього різноманіття та взаємодії його елементів. У цьому зв'язку інтерес представляє класифікація сучасних теорій причин масових заворушень, запропонована Г. Шнайдером (ФРН). Він виділяє соціологічну, психологічну та соціально-психологічну теорії¹.

Соціологічна теорія причин масових заворушень представлена в названій класифікації в декількох різновидах. Так, "соціально-структурна" теорія обґрунтовує безліч тих витоків заворушень, які кореняться в конкретній ситуації (соціально-економічні труднощі; розчарування від нездійснених очікувань; різкі зміни в житті суспільства, що призводять до політичної і соціальної нестійкості; почуття розгубленості у людей)².

Яскравим прикладом передбачуваних масових заворушень із соціально-політичним підґрунтям є події в Україні на рубежі 2013-2014 років. Одними з причин виникнення цих подій, є, на нашу думку, високий рівень корупції та соціальна невдоволеність громадян.

Розвиток української держави з часів незалежності відбувався у формі градуалістичної моделі шляхом прогнозованих реформ та поступових соціальних змін. Протягом перших десяти років незалежності позиція громадян не була настільки активною, що призвело до негативного сприйняття суспільством влади та прояв своєї позиції у формі так званої Помаранчевої революції.

Якщо в основу класифікації масових заворушень покласти умови, за яких вони здійснюються, то можна визначити масові заворушення політичного, економічного, соціального, етнічного, релігійного, екологічного характеру, а також заворушення, викликані неправомірними діями працівників міліції³.

Д.Б. Яневський притримується думки, що масові "помаранчеві" протести в Україні були далеко не революційні, адже вони відбувалися без традиційних атрибутів революції: крові, насилля, терору⁴, але зважаючи на всі передумови кривавої революції, вважаємо, що питання про застосування владою сили або ж мирне вирішення конфлікту було на межі.

Вітчизняний кримінолог О.М. Костенко у статті "Помаранчева революція" у світлі політичної кримінології", розглядаючи причини Помаранчевої революції під призмою політичної кримінології зазначає, що від-

¹ Шнайдер Г. Масові заворушення очима кримінолога // Суспільні науки і сучасність, 1991. – № 4. – С. 34.

² Ильясов А.З. Уголовно-правовые и криминологические проблемы массовых беспорядков: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Арзудум Зиявдинович Ильясов. - Махачкала, 1999. - С. 82.

³ Ильясов А.З. Уголовно-правовые и криминологические проблемы массовых беспорядков: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Арзудум Зиявдинович Ильясов. - Махачкала, 1999. – С. 24.

⁴ Яневський Д. Хроніка "Помаранчевої" революції / Д. Яневський: - Харків: Фоліо, 2005. – С. 46.

булася боротьба між "незлочинцями (чесними людьми) та злочинцями (нечесними людьми)". Внаслідок неспроможності чесних людей із низькою соціальною (політичною, економічною, правовою) культурою протистояти злочинцям, нечесні люди почали спекулювати на цьому, що втілюється у корупції влади, безкарності міліції за скоєні нею злочини тощо¹.

Масові протести на початку 2000-х набирали свої оберти, що закономірно мало би призвести до чогось масштабного. Нова влада незалежної України не виправдала сподівання своїх громадян та успадкувала у своєї радянської попередниці "махровий" бюрократизм², утвердження пріоритету інтересів держави у формі владних чиновників над інтересами громадян, був визначений демократичний спосіб побудови суспільства. При цьому корупція в державі зростала, набула широкого розголосу резонансна справа Гонгадзе, здійснювались утиски прав журналістів, тісне злиття влади з кримінальними колами.

Протягом останніх років кількість резонансних справ в Україні зростає, що викликало обурення у суспільстві та масові заворушення у регіонах: справа "Врадіївських гвалтівників", яка спричинила зібрання агресивного натовпу біля РВ УМВС, що у свою чергу призвело до масових заворушень та порушення громадського порядку; справа Павличенків, яка спровокувала футбольних фанатів до агресивних дій на стадіонах по всій Україні; справа "Дніпропетровських терористів", у якій підозрювані ставили собі за мету привернути увагу громадськості до своїх політичних поглядів, одним з яких є зміна влади в Україні.

Основною причиною масових заворушень, що виникли на підґрунті вищезгаданих справ, є недовіра переважної кількості громадян до судової гілки влади. Надзвичайно високий рівень корупції серед суддів обумовлює прийняття ними неправосудних вироків або виправдання винних, які є близькими до представників влади особами.

Протягом 2004-2010 років статистика скоєних злочинів та фактичних злочинів відрізняється, що пов'язано перш за все із корумпованістю органів внутрішніх справ³. "Законсервований" стан невдоволення громадян призвів до не просто виступів населення, а до зібрання великого натовпу, який, як бачимо, переріс в агресивний і в кінцевому рахунку – до виникнення масових заворушень в Києві та інших регіонах України.

¹ Олександр Костенко: "Помаранчева революція" у світлі політичної кримінології. [Електронний ресурс]: <http://maidanua.org/static/mai/1103317538.html>

² Т.В. Виговська "Помаранчева революція" та її вплив на громадянську зрілість українського суспільства // Університетські наукові записи Хмельницького університету управління і права, 2005, № 1-2 (13-14) С. 388-394.

³ Мельничук Т.В. Тенденції злочинності в Україні у 2005-2009 рр.: аналітико-кримінологічний аналіз // Південноукраїнський правничий часопис. – 2010. – № 4. – С. 15-1.

Психологічний чинник появи масових заворушень на тлі соціально-політичної ситуації в країні визначається тим, що, чим більші очікування в людини, тим більшим стає розчарування у разі невиконання задуманого. Дії радикалів можуть бути вкрай агресивними та важко контрольованими правоохоронними органами. І, як результат, прояв своєї громадянської позиції втілюється у масовому протесті.

Найбільш значущими внутрішніми причинами масових заворушень є розбіжності в ідеологічній позиції громадян, загострення конфлікту в між-національних відносинах, недостатній соціальний рівень забезпеченості населення. У розвитку будь-якого суспільства постійно виникають і знаходять своє відображення різні за типом, видом та рівнями протиріччя, що зачіпають інтереси тих чи інших соціальних груп чи спільнот (етнічних, релігійних, професійних тощо). За певних умов і під впливом зовнішніх чинників, включаючи екстремістські елементи, процес вирішення суперечностей може набувати негативного характеру. А у відносинах між групами, інтереси яких є порушені, виникає і накопичується соціальна напруга, яка в разі неприйняття своєчасних і достатніх заходів, може призвести до конфлікту, зокрема й у формі масових (групових) антигромадських проявів.

У тих випадках, коли прояв набуває значних масштабів, серед учасників знаходиться достатня кількість екстремістсько налаштованих елементів, осіб, які перебувають під впливом наркотиків, алкоголю, свідомо чи несвідомо використовують та залучених до протиправних дій. Такі особи перетворюють мирні протестні акції в масові заворушення. За наявності політичної, економічної, соціальної складової, з одного боку, та суб'єктно-радикальної складової - з іншого, причини виникнення масових заворушень можна розглядати на декількох рівнях:

- причини виникнення негативних процесів, що можуть призвести до заворушень;
- причини виникнення масових (групових) антигромадських проявів;
- причини виникнення самих заворушень¹.

Особливої гостроти у розвитку масових заворушень набувають конфлікти на міжнаціональному підґрунті, які, загострившись до певної межі, призводять до зіткнення між різними групами населення, причому кількість і масовість цих зіткнень виявляють тенденцію до зростання. Крім того, ці протиріччя спричинюють злочини, скоєні через призму конкретних подій і обставин, а також соціально-психологічного та індивідуального морального рівня груп населення та окремих людей². Слід кон-

¹ Ильясов А.З. Уголовно-правовые и криминологические проблемы массовых беспорядков: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Арзулум Зиявдинович Ильясов. – Махачкала, 1999. – С. 78.

² Зубов И.М. Про комплексну програму по боротьбі з масовими заворушеннями / И.М. Зубов. – М., 1990. – С. 3.

статувати, що в досліджуваній нами період такий чинник в розвитку подій на теренах України присутній, але не відігравав значної ролі в ескаляції конфліктів.

Для успішної організації превентивної діяльності важливо впливати не тільки на причини злочинів, а й на фактори, які їм сприяють. Необхідним є і знання правового механізму, спрямованого на їх локалізацію та усунення.

Потужним детонатором протестних дій та масових заворушень виступає неправомірна, а інколи й навіть злочинна діяльність силових структур, на яких покладено захист правопорядку в країні. Приводом до початку масових заворушень, зазвичай, служать помилкові або злісні провокаційні чутки: випадкова смерть або травма будь-якого громадянина в приміщенні установи органів внутрішніх справ, медвигверзника або в міліцейській машині при доставлянні в ці установи¹. Деяко схожий приклад був у 2012-2013 роках по Україні та випадки надмірного використання сили при придушенні масових заворушень 2013-2014рр.

А.З. Ільєсов вважає, що до списку провокації масових заворушень населенням можна включити заподіяння смерті або тілесних ушкоджень громадянам у результаті вчинення ДТП співробітником міліції; неправильні, несміливі дії працівників міліції при припиненні хуліганських дій; затримання окремих громадян у присутності великого скупчення людей; скоєння низки злочинів, що викликали великий суспільний резонанс, несвоєчасно розкритих міліцією. У ряді випадків причиною масових заворушень може виступати неповажне і грубе поводження співробітників міліції з громадянами, укриття від обліку і реєстрації злочинів, факти рукоприкладства та інші грубі порушення законності².

Г.І. Шнайдер до причин масових заворушень додає також неорганізоване проведення мітингів, демонстрацій протесту проти тривалого втілення в життя рішень уряду; зриву або скасування спортивних змагань; групового хуліганства; вимоги екстремістських груп осіб про виселення певного етносу з місць постійного проживання тощо. Серед безлічі видів масових заворушень у зарубіжній літературі виділяються толерантні та навіть дозволені заворушення, які покликані розрядити накопичений у суспільстві насильницький потенціал на національній чи іншій соціальній меншості, "зірвати на ній зло". Цей насильницький потенціал накопичується,

¹ Абдульманов А.А. Уголовно-правовые меры борьбы с массовыми беспорядками: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Асхат Абдутоповович Абдульманов. – М., 1994. – С. 108.

² Ильєсов А.З. Уголовно-правовые и криминологические проблемы массовых беспорядков: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Арзулум Зиявдинович Ильєсов. – Махачкала, 1999. – С. 88.

завичай, у результаті соціально-структурних недоліків, які виникли з вини самого злочинного уряду і які воно не здатне усунути¹.

Ще раз наголосимо, що на дію причин злочину істотний вплив здійснюють умови, що сприяють його вчиненню, які самі по собі не викликають намір вчинити злочин, але без яких причина не діяла б настільки ефективно.

Умови, що спричиняють виникнення масових заворушень, – різноманітні. Вони, як правило, пов'язані з недоліками в діяльності державних та громадських організацій. Специфічні недоліки породжують і відповідні умови, що сприяють вчиненню тих чи інших злочинів. Недоліки ж у діяльності державних органів, громадських організацій і установ та окремих посадових осіб пов'язані з умовами вчинення масових заворушень².

На думку В.М. Кудрявцева, злочин породжується взаємодією трьох основних елементів причинного зв'язку: життєвого досвіду, звичок і схильностей, тобто антигромадської установки; ситуації, в якій дана особа перебуває перед вчиненням злочину і уявної моделі розглянутого проступку та його наслідків. Однак, як вказує ряд учених, головне визначальне значення має антисуспільна установка особистості³.

Таким чином, в Україні за часів незалежності відбулася низка реформаційних змін і перетворень у результаті прояву громадянської позиції населення у формі мітингів та демонстрацій 2004 та 2013 років, що тимчасово переростали у масові заворушення та порушення громадського порядку. Основною причиною агресивних виступів населення стали високий рівень корупції та соціальний чинник у формі незадоволення рівнем життя громадянами; соціально-економічними труднощами; розчаруванням населення щодо нездійснених очікувань; різких перетворень в суспільстві, що призвели до політичної та соціальної розбалансованості; невпевненість людей у завтрашньому дні тощо.

На нашу думку, одними з причин появи таких злочинів, зокрема і в Україні, може стати економічна нестабільність в державі, політична криза, соціальна несправедливість між різними верствами населення, корупція в правоохоронних органах та судовій системі тощо або їх тісне поєднання.

Вищесказане дозволяє дійти висновку, що масові заворушення або переростання мирних мітингів у агресивно налаштовані мають низку причин соціально-політичного характеру, до яких ми відносимо:

¹ Шнайдер Г. Масові заворушення очима кримінолога // Суспільні науки і сучасність, 1991. – № 4. – С. 38.

² Абдульманов А.А. Уголовно-правовые меры борьбы с массовыми беспорядками: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Асхат Абдутоповович Абдульманов. – М., 1994. – С. 127.

³ Зуйков Г.Г. К вопросу о понятии причин преступления и условий, способствующих его совершению // Г.Г. Зуйков. Вопросы предупреждения преступности. Вып. 2. – М.: Юрид. лит., 1965. – С. 24.

- корупція;
- неповажне й грубе поводження співробітників міліції з громадянами, укриття від обліку та реєстрації злочинів, факти рукоприкладства;
- суперечності у державотворчих процесах між суспільством і прихильниками пострадянського стереотипу правління:
- міжетнічні конфлікти, конфлікти на міжнаціональному підґрунті;
- прагнення громадян захистити свої права "на вулиці" шляхом демонстрацій, мітингів, через упереджене ставлення до судів;
- відкритість ЗМІ як четвертої гілки влади, інформація якої досить часто не збігається із офіційними даними;
- велика різниця в соціальному становищі між олігархами та іншими громадянами;
- загострення конфлікту в міжнаціональних відносинах, недостатній соціальний рівень забезпеченості населення.

Масові заворушення визначаються не лише причинами їх створеннями, а й умовами, що цьому сприяють:

- неорганізоване проведення мітингів; недоліки в діяльності державних та громадських організацій;
- здатність людського організму піддаватися впливу радикально налаштованих елементів мітингів та на провокації;
- моральне формування особистості: його ставлення до агресивного вирішення конфлікту;
- доступність зброї для громадян;
- неадекватна відповідь силових структур на обстановку, що склалась;
- в екстремальних ситуаціях можливість застосування учасниками масових заворушень підручних засобів (бруківка, альтанки тощо).

У подальших дослідженнях визначення причин та умов масових заворушень сприятиме розробці адекватних заходів протидії порушень громадського порядку.

УДК 342.732:007:304.5

А.А. Иванчук

ИНФОРМАЦИЯ И ЕЕ СВОЙСТВА

В статье автор исследует понятие "информация", его трактовка, этимология, характеристики и свойства информации.

Ключевые слова: информация, материальность и идеальность, истинность, объективность, правдивость, достоверность, полнота и точность, ценность, полезность, эффективность, оперативность и актуальность, оптимальность, количество, избыточность, надежность, материальность носителя, выразительность, обзорность, наглядность, краткость, идеальность (виртуальность), неисчерпаемость, тиражируемость (распространяемость), самостоятельность, нематериальность.